

Albertas Gurskas

KALIGRAFIJOS
IR ŠRIFTO
PAGRINDAI

THE BASICS OF
CALLIGRAPHY AND
SCRIPT

Albertas Gurskas

KALIGRAFIJOS
IR ŠRIFTO
PAGRINDAI

THE BASICS OF
CALLIGRAPHY AND
SCRIPT

Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010

UDK 003 (075.8)

Gu222

2007-12-07 Nr. 07-356

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Aukštųjų mokyklų bendrųjų vadovėlių leidybos
komisijos rekomenduota

Vadovėlio leidimą parėmė Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerija

Recenzentai | Reviewers

dr. Ingrida Korsakaitė, prof. Algis Kliševičius, prof. Jonas Gudmonas

Redaktorė | Edited by

Teresė Valiuvienė

Vertėjas | Translated by

Leo Ray

Vertimo redaktoriai | Translation edited by

Selwyn Ilan, Mary Milo

Dailininkas | Design by

Albertas Gurskas

Dailininkas maketuotojas | Layout by

Martynas Gintalas

Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas

ISBN 978-9955-854-66-1

© Albertas Gurskas, 2010

© Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010

ĮVADAS
FOREWORD
6

I | RITMIKA
RHYTHM
12

II | KOMPONAVIMAS
COMPOSITION
70

III | ŠRIFTO IR VAIZDO DERINIMAS
MATCHING IMAGE AND SCRIPT
128

IV | ŠRIFTO STRUKTŪRA
THE STRUCTURE OF THE SCRIPT
156

V | ŠRIFTO RAIDA
THE EVOLUTION OF SCRIPT
181

VI | KALIGRAFIJA IR ŠRIFTAS GYVENIME
CALLIGRAPHY AND SCRIPT IN EVERYDAY LIFE
208

VII | LIETUVIŲ RAŠTO KULTŪROS PAVYZDŽIAI
EXAMPLES OF LITHUANIAN CULTURE OF LETTERING
241

LITERATŪRA
BIBLIOGRAPHY
326

ĮVADAS

Kasdien matomas spausdintas ar ranka rašytas raštas yra sudėtinė tautos kultūros dalis.

Albert Kapr

Kiekvienas turime nepakartojamus pirštų atspaudus, taip pat savita yra ir kiekvieno rašysena, perteikianti individualius asmenybės bruožus ir charakterio ypatumus. Plėtojantis visuomenės ekonominiam gyvenimui, kintant epochų stiliams, keičiasi rašymo priemonės, būdai, kartu ir rašto formos, kurių pokyčius lemia naujos technologijos. Kaip atsvara vis labiau įsitvirtinančiam kompiuteriniam raštui tampa kaligrafija. Perėmusi klasikinį palikimą, ji duoda pagrindą naujoms rašto formoms, susietoms su asmenybės pasireiškimu ir individualių jos savybių išryškinimu.

FOREWORD

The handwritten or printed script which we see every day is part of a nation's culture.

Albert Kapr

Everybody's handwriting is unique, just like their fingerprints, and it reflects their individual features and character. Tools, style and forms of lettering are changing together with the development of the society and the evolution of the styles of the particular period. The advent of new technologies also affects these tools. Calligraphy today may be regarded as an answer to the domination of computer script. Due to calligraphy's classic heritage, it helps us to create new letterforms. Today calligraphy is mainly concerned with highlighting individual features of the artist and his self-expression. The word "calligraphy" means the art of aesthetic writing (from Greek *cállos* – beauty and *gráphō* – writing). The evolution of calligraphy is inseparable from the evolution of script. Script is the graphic form of writing. Letters can

Kaligrafija vadinamas dailaus ir raiškaus rašymo menas (gr. *callos* – grožis + *gráphō* – rašau). Jos raida neatsiejama nuo šrifto kaitos. Šriftas (vok. *Schrift*) yra grafinė rašto forma. Jis būna rankraštinis, pieštinis, graviruotasis, kaltinis, renkamasis (spaustuvinis) ir kt. Kaligrafijoje vartojamas ranka rašomas ar piešiamas šriftas.

Visais laikais įvairiose valstybėse raštas plėtotas ir vertintas skirtingai. Arabams kaligrafija tapo pagrindine grafinio meno rūšimi. Šis menas reikalauja nepaprasto susikaupimo ir sugebėjimo aprėpti visą kūrinio erdvę, kartu matant ir atskiras jo dalis. Kaligrafui svarbiausia mintį išreikšti įdomia forma. Linijų sąveikoje slypi kaligrafijos estetikos reikšmė. Kinijoje ir Japonijoje, kur kaligrafija yra tradiciškai svarbi bendros kultūros dalis, hieroglifų sandara buvo ypač akcentuojama.

Įsigilinus į rašto formų istorinę raidą matyti, kad ji vyko dviem kryptimis. Viena kryptis siekė ženklų grožio ir iškilmingumo, o antroji stengėsi ženklus supaprastinti. Tai liudija egiptiečių iškilmingas hieratinis ir supaprastintas demotinis raštas. Romėnai taip pat vartojo iškilmingą didžiųjų raidžių kapitalinį o kasdieniams poreikiams, susirašinėjimui – kursyvinį raštą, tarytum šventadienį ir darbinį drabužį. Spaudos šriftai, vadinami tipografiniais, buvo kuriami remiantis romėnų kapitalinio ir kursyvinio šrifto formomis. Apibūdinamas kaligrafiją ir tipografiką Hansas Joachimas Burgertas knygoje „*The Calligraphic Line*“ (1989) nurodo, jog pirmajai svarbiau nauja forma, įvairiomis medžiagomis ir priemonėmis perteikti emocijas, o ne funkcija (informacija), antrajai, priešingai, svarbiau

be handwritten, drawn, punched, engraved, printed etc. In calligraphy we use handwritten or drawn letters.

The attitude to lettering differed in different countries at different times. In Arab countries calligraphy became the main form of graphic art. Calligraphy demands an unusual concentration and an ability to perceive the whole space of the work without loss of attention to detail. It is important for a calligrapher to express content by means of interesting forms. The aesthetics of calligraphy is in the interaction of its strokes. In China and Japan, where calligraphy is an important part of the traditional culture, the graphic structure of each hieroglyph (sign) is of great importance.

When we look at the evolution of script, we can see that it has developed in two directions. The purpose of the first was to achieve beauty and dignity of graphic signs while the purpose of the second was to simplify the signs. We can see this in Egyptian dignified hieratic and simplified demotic scripts. The Romans also used solemn square capitals and, simultaneously,

a cursive script for correspondence and other everyday use, just as we wear holiday and work clothes on appropriate occasions. Printed letters were originally conceived on the basis of Roman square capitals and Roman cursive forms. Hans Joachim Burgert differentiates between calligraphy and typography in his book *The Calligraphic Line* (1989). Calligraphy, using different technical means and materials is concerned more with creative form and its emotional expression, and not with function, while the latter, typography, concentrates on content and not form. Nevertheless, neither calligraphers nor typographers refuse completely to deal with either form or function. The line separating form and function depends on the individuality of the artist, which is reflected in his handwriting. Handwriting contains a lot of visual information, which develops with the individual's character and comes to light in his penmanship. (Betty Edwards). Calligraphic work which is not readable becomes an object of "pure" art.

funkcija, o ne forma. Tačiau ir kaligrafija, ir tipografika visiškai neatsisako nei formos, nei funkcijos. Ribos tarp jų priklauso nuo kūrėjo asmenybės, o jos tapatybę atspindi rašysena. Joje glūdi gausi vizualioji informacija, sukaupta asmens vystymosi metu ir pasireiškianti per rašto linijas (Betty Edwards). Kaligrafijos kūrinys, praradęs taikomąją paskirtį, tampa grynojo meno objektu.

Ši knyga parengta remiantis ilgamete autoriaus patirtimi ir individualiais mokymo metodikos ieškojimais. Tai vadovėlis, kuriame ne tekstu, bet vaizdais perteikiama kaligrafijos ir šrifto mokymo eiga. Pratimų pavyzdžiai yra atlikti Vilniaus dailės akademijos įvairių specialybių pirmųjų kursų studentų, šrifto kursų lankytojų, dailės mokytojų. Medžiaga išdėstyta nuoseklios metodologijos principu – nuo

pirmųjų ritmikos pratimų iki diplominių darbų ir buvusių mokinių, dabar jau profesionalių grafikų, kūrinių.

Pirmoji knygos dalis neatsitiktinai skirta ritminiams pratimams. Jie būtini rankos ir akių koordinacijai, kiekvieno individo braižo savytumams lavinti, emociniam pradui plėtoti ir rašymo priemonių galimybėms atskleisti. Kartu įvaldomos kompozicinės raiškos priemonės. Jų svarba dar labiau atskleidžiama *antroje ir trečioje dalyje*, aptariant teksto komponavimą, šrifto ir vaizdo derinimą. Čia nagrinėjamos kompozicinės teksto išdėstymo struktūros, skirtingas jų emocinis poveikis, atsižvelgiant į pasirinktą kompoziciją, lapo užpildymą, sąveiką su iliustracija ir pan. Pateikiami pavyzdžiai, skirti šrifto išdėstymo priklausomybei nuo paskirties, turinio bei visos kompozicijos tikslin-

This book is based on the author's vast experience in teaching calligraphy and his search for a new methodology. It is a guide in which the study of calligraphy and script is explained not in words but in images. The exercises shown in the book were executed by the first-year students of the Vilnius Art Academy, by students of the script courses and by art teachers. The sequence is based on methodology – beginning with primary rhythm exercises and finishing with diploma works and art pieces by former students who are now professional artists.

The *first chapter* of the book is assigned to exercises in rhythm. These exercises are obligatory for the development of coordination between eye and hand (arm), development of the individual features of writing and its emotional charge and, finally, for discovering the range of visual effects of various writing tools. Some understanding of the means of emotional expression in composition is also acquired. The importance of these means is shown in the *second* and the *third*

chapters which cover topics on composition of the text and on matching text and image. The main structures of compositional design are discussed. The emotional impact arising from formal elements of the composition (usage of the space, matching of image and text etc.) is accentuated. In these chapters, examples are given to demonstrate placement of the text depending on the overall purpose of the composition and on its content. The *fourth chapter* is assigned to the structure of letters. The main elements of the script are explained and the influence of their forms on individual signs as well as on the whole font is discussed. The influence of optical illusions and modern technologies on the style of the script is also discussed. Correlation between purpose and form of the script is discussed in depth. The *fifth chapter* covers the evolution of script including changes that occur in the form and character of letters which depend on the dominant style of the époque, tools of writing and application of the script. Examples of interpretations of historic scripts are also presented.

gumui atskleisti. *Ketvirtoji knygos dalis* skirta šrifto struktūros ypatumams. Aiškinami pagrindiniai šrifto elementai, jų formos įtaka konkrečiam ženklui ir visai garnitūrai. Taip pat aptariamas optinių iliuzijų ir šiuolaikinių technologijų poveikis šrifto stiliaus formavimui. Daug dėmesio skiriama šrifto paskirties ir formos sąsajai. *Penktoje dalyje* apžvelgiama šrifto raida, jo formų, pobūdžio kaita, atsižvelgiant į vyraujančią epochos stilių, rašymo priemones, šrifto pritaikomumą, medžiagas ir kitus faktorius. Duodama istorinio šrifto interpretavimo pavyzdžių. *Šeštoje dalyje* pateikiami paties autoriaus ir jo mokinių sukurti kaligrafijos ir šrifto pavyzdžiai, o knygos pabaigoje supažindinama su senųjų Lietuvos valstybės dokumentų šrifto pavyzdžiais, žymių žmonių rankraščių fragmentais, taip pat su įvairiais lietuvių liau-

dies meistrų ir profesionalių dailininkų sukurtais šriftiniais darbais.

Kaligrafijos ir šrifto mokymas pradedamas nuo improvizuoto linijų ritmo, nerašant jokių raidžių, netgi siūlant užmiršti jų formas ir intuityviai kurti savus, naujus ženklus. Ritminiai ženklai, kilę iš intuicijos, yra emocijų simboliai. Rašant juos sužadinas jautrumas, susikaupiama meditacijai. Linijiniams ritminiams pratimams tinkamos įvairios rašymo priemonės. Tradicinės yra pieštukai, teptukai, nendrelės, metalinės ir paukščių plunksnos, bambukinės plunksnelės, medžio lentelės, sulenktos kartono juostos, kiek neįprastos – medžio šakelės, vielinės kilpos, sąvaržėlės, dantų krapštukai, degtukai, kamščiai ir pan. Rašymas linijomis keičiamas atskirų ženklų rašymu, paskui – raidžių for-

Examples of calligraphy and script artworks created by the author and his former and present students are presented in the *sixth chapter* of the book. At the end of the book examples of scripts from the old Lithuanian folk artists, fragments from manuscripts of famous people and script works created by professional artists are displayed.

The study of calligraphy begins from creating improvised linear rhythm without writing any letters. Students are even encouraged to forget the letterforms and to create new intuitive personal signs. Rhythmic signs created by intuition are symbols of emotions. While writing them, sensibility is awakened and the student enters a concentrated, meditative state. Various writing tools can be used for linear rhythm exercises. There are traditional ones like reed, metal, bamboo and quill pens, pencils, brushes, slivers of wood and bent cardboard strips. Less conventional tools are small twigs, office wire clips, other bent pieces of wire, toothpicks and matches, corks, etc. Writing simple straight

lines is followed by writing individual symbols and after that by writing letterforms, while paying attention to the emotional expression which is influenced by their changing proportions and weight, etc. Finally we approach the emotional interpretation of the word, defining its placement, direction, texture and colour. These exercises develop necessary abilities of the calligrapher, the main ones being psychological endurance and the ability to concentrate.

In Lithuania the teaching of script began in the Art Department of Vilnius University in 1919. The script studio was established and led by Professor Bonawentura Lenartas. Vladas Drėma studied under him and later taught script for many years in the Institute of Art. Professor Antanas Kučas taught script in the Graphics Department. Today script is taught by Prof. Jonas Gudmonas, Prof. Albertas Gurskas and his pupils Assoc. prof. Zita Inčirauskienė, Prof. Rimvydas Kepežinskas and Prof. Aušra Lisauskienė in different departments of Vilnius Art Academy. Prof. Algis Kliševičius also taught

momis, pastebint emocinį poveikį, keičiant jų proporcijas, storį ir kt. Galiausiai pereinama prie žodžio turinio interpretacijos, parenkant jo vietą, kryptį, tekstūrą, spalvą. Pratybos ugdo kaligrafui būtinas savybes, iš kurių svarbiausios – psichologinė ištvermė, sugebėjimas susikaupti.

Šrifto disciplina Lietuvoje pradėta dėstyti 1919 m. Vilniaus universiteto Dailės skyriuje. Šrifto studiją įkūrė ir jai vadovavo prof. Bonawentura Lenartas. Pas šį profesorių mokėsi ir vėliau ilgokai šriftą Dailės institute dėstęs Vladas Drėma. Grafikus šrifto mokė prof. Antanas Kučas. Dabartiniuose Vilniaus dailės akademijos padaliniuose šriftą dėsto prof. Jonas Gudmonas, prof. Albertas Gurskas ir jo mokiniai: doc. Zita Inčirauskienė, prof. Rimvydas Kepežinskas, prof. Aušra

Lisauskienė. Taip pat yra dėstęs prof. Algis Kliševičius. Vilniaus Gedimino technikos universitete daug metų dėstė pirmojo lietuviško spaudos šrifto autorius Vytautas Bačėnas. Vilniaus mokyklose šrifto mokymo metodiką labai patobulino Nijolė Radzevičienė, Skirmantė Vaitkevičiūtė ir kt.

Apžvelgdami rašto mokymui skirtą literatūrą lietuvių kalba, galime didžiuotis, kad mūsų rašto kultūra susirūpinta jau pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais. 1922 m. Šiauliuose Stasys Brašiškis parengė ir išleido šrifto vadovėlį „Raštas. Jo mokymo nauji keliai“. Jis rėmėsi tuo metu pažangiais šrifto mokymo metodais, Europoje žinomais rašto mokymo reformatoriais, atgaivinusiais rankos raštą: Edwardu Johntsonu (1872–1944; Anglija), prof. Rudolfu Kochu (1876–1934;

calligraphy here. Vytautas Bačėnas, the author of the first Lithuanian printing font, had taught for many years in Vilnius Gediminas Technical University. Nijolė Radzevičienė, Skirmantė Vaitkevičiūtė and others have developed methods of teaching script in Vilnius secondary schools.

When reviewing Lithuanian literature on script teaching we can be proud of the fact that already in the first years of independence people cared about the culture of script. In 1922 Stasys Brašiškis prepared and printed a textbook *Raštas. Jo mokymo nauji keliai* (Script – New Ways of Teaching) in Šiauliai. He based it on progressive contemporary teaching methods developed by distinguished European masters, such as Edward Johnston (1872–1944, England), Rudolf Koch (1876–1934, Germany), Rudolf Larisch (1856–1934, Austria), who had revived interest in handwritten letters. S. Brašiškis accentuated the importance of the teacher's personality and respect for every person's individual handwriting. The heritage and influence of the named authors is still important today.

In the sparse postwar Lithuanian literature a few items can be mentioned: e.g. a book by Algirdas Čižys and Kostas Dockus *Šriftai ir jų naudojimas brėžiniuose, plakatuose, sienlaikraščiuose* (Script and its application in technical drawing, posters and billboards, 1958) which deals mainly with applied script. Four decades later a book, *Nuo piktogramos iki raidės* (From Pictogram to Letter, 1998) by Romualdas Neimantas was published, in which broader cultural and historical aspects are discussed. the Šiauliai University published a book by Gražina Šimoliūnienė *Šrifto grafika* (Script Graphics, 2004) in which more attention is paid to the aesthetics of lettering.

The book *The Basics of Calligraphy and Script* deals with various aspects of the aesthetics of lettering. It is directed to the audience of art students, art teachers and everybody who is interested in the art of lettering.

The author would like to thank his students, whose works illustrate this book. Thanks to the reviewers Dr. Ingrida Korsakaitė, Prof. Algis Kliševičius and Prof. Jonas Gudmonas for their valuable remarks. Thanks to the

Vokietija) ir Rudolfu Larischu (1856–1934; Austrija). S. Brašiškis akcentavo mokytojo asmenybės svarbą ir pagarbą kiekvieno asmens savitam braižui. Šiais autoriais remiamasi ir dabar.

Iš negausios pokario metais Lietuvoje išleistos literatūros paminėtina taikomojo pobūdžio šrifto problematikai skirta Algirdo Čižo ir Kosto Dockaus knyga „Šriftai ir jų naudojimas brėžiniuose, plakatuose, sienlaikraščiuose“ (1958). Po keturių dešimtmečių išleista Romualdo Neimanto knyga „Nuo piktogramos iki raidės“ (1998), kurioje jau aptariami įvairūs kultūrologiniai rašto istorijos aspektai. Neseniai Šiaulių universitetas išleido doc. Gražinos Šimoliūnienės knygą „Šrifto grafika“ (2004), kurioje daugiau dėmesio skiriama šrifto estetikai.

Įvairius estetinius rašto aspektus gvildinanti knyga „Kaligrafijos ir šrifto pagrindai“ skirta dailės specialybių studentams, dėstytojams, mokytojams, visiems, kas domisi raštu ir rašymo menu.

Autorius yra dėkingas savo studentams, kurių darbais iliustruotas šis leidinys. Ačiū recenzentams dr. Ingridai Korsakaitei, prof. Algiui Kliševičiui ir prof. Jonui Gudmonui už vertingas pastabas. Nuoširdžiai ačiū Dailės akademijos rektoriui Adomui Butrimui, leidyklos direktoriui Mariui Iršėnui, redaktorei Teresei Valiuvienei, dailininkui maketuotojui Martynui Gintalui ir Linai Stefanovičiūtei už nuolatinę paramą rengiant šią knygą, Leo Ray, Selwyn Ilan ir Mary Milo už vertimą į anglų kalbą, taip pat visiems prisidėjusiems prie jos išleidimo.

rector of the Academy Adomas Butrimas, to the manager of the publishing house Marius Iršėnas, to the editor Teresė Valiuvienė, to the graphic designer Martynas Gintalas, to Lina Stefanovičiūtė for their enduring help in preparing the book. Thanks to Leo Ray, Selwyn Ilan and Mary Milo for the translation of this book to English, and also to everybody who contributed to its edition.

Gurskas, Albertas

Gu222 Kaligrafijos ir šrifto pagrindai = The Basics of Calligraphy and Script : [vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams] / Albertas Gurskas. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius : Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010. – 326, [1] p. : iliustr.

Gretut. tekstas liet., angl. – Bibliogr. : p. 326
ISBN 978-9955-854-66-1

Ši knyga yra „Kaligrafijos ir šrifto pagrindų“, išėjusių 2006 m., antrasis leidimas. Žymus kaligrafas, remdamasis ilgamete patirtimi, siekia daugiau vaizdais negu tekstu perteikti kaligrafijos ir šrifto mokymo eigą. Vadovėlis skirtas dailės specialybių studentams, jis taip pat pravers mokytojams ir visiems, kas domisi rašto kultūra. Leidinys iliustruotas buvusių Vilniaus dailės akademijos studentų, šrifto kursų lankytojų ir paties autoriaus darbais, o rengiant naują leidimą, jis papildytas lietuvių rašto kultūros pavyzdžiais ir išverstas į anglų kalbą.

UDK 003+76:003] (075.8)

This book is the second and expanded version of the 2006 edition of *The Basics of Calligraphy and Script*. The renowned calligrapher demonstrates the learning process in images rather than in words. The textbook is suitable for art students and it will be useful for teachers and anybody who is interested in the culture of the written letter. Works by former students of the Vilnius Academy of Arts, works by the participants of the script courses and by the author himself illustrate this book. The new edition is expanded by adding examples from Lithuanian script culture.

Albertas Gurskas

KALIGRAFIJOS IR ŠRIFTO PAGRINDAI

The Basics of Calligraphy and Script

Redaktorė | Edited by *Teresė Valiuvienė*

Vertėjas | Translated by *Leo Ray*

Vertimo redaktoriai | Translation edited by *Selwyn Ilan, Mary Milo*

Dailininkas | Design by *Albertas Gurskas*

Maketuotojas | Layout by *Martynas Gintalas*

Tiražas 1000 egz.

Išleido | Published by

Vilniaus dailės akademijos leidykla, Dominikonų g. 15, LT-001131 Vilnius

www.leidykla.vda.lt

Spausdino | Printed by

UAB „Sapnų sala“, S. Moniuškos g. 21, LT-08121 Vilnius